

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ ЧЕРЕЗ БАНКІВСЬКІ РАХУНКИ НЕФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Процеси відмивання кримінальних коштів з кожним роком набувають все більшого розповсюдження у світі. Поряд зі збільшенням обсягів капіталів, що відмиваються, відбувається зростання кількості методів легалізації злочинно отриманих доходів та ускладнення відповідних фінансових схем, причому, як показує практика, трансакції, метою яких є відмивання грошей, охоплюють все нові й нові сфери господарської діяльності: роздрібну торгівлю, будівництво, купівлю-продаж нафти та нафтопродуктів, туристичний, ресторанный, готельний бізнес. Увагу злочинців, що відмивають свої капітали, частіш за все прикуто до тих видів комерційної діяльності, для яких властиві великі готівкові і, головне, важко контрольовані обороти. Посилення контролю за операціями банків і інших фінансових установ, що увійшли до переліку суб'єктів фінансового моніторингу, робить ці організації все менш привабливими в плані можливості їхнього використання з метою легалізації кримінальних доходів.

Основною перешкодою для легалізації злочинно отриманих доходів у банківських установах України є закріплена законодавством обов'язкова вимога до ідентифікації учасників фінансових операцій. Ідентифікація не тільки дає можливість одержати докладну інформацію про клієнтів, але і є основою для подальшого аналізу операцій, проведених окремо взятим клієнтом. Проте, у деяких випадках заходи ідентифікації виявляються нерезультативними. Показовим у цьому плані можна вважати легалізацію доходів через підприємства роздрібною торгівлі та послуг шляхом злиття на їхніх банківських рахунках законних грошових потоків зі злочинно отриманими капіталами.

Фахівці, зокрема Г.А. Тосунян та О.Ю. Вікулін [1], А.К. Бекряшев, І.П. Белозеров [2], В.П. Корж [3], М.А. Селезньов [4], О.В. Турчинов [5] та інші, виділяють кілька сфер діяльності торговельних підприємств, ймовірність відмивання через які традиційно оцінюється як висока. До таких сфер відносяться:

- будь-яка діяльність, що пов'язана з інтенсивним обігом готівки (у тому числі надання послуг у сфері роздрібною торгівлі, у сфері громадсько-го харчування, роздрібна торгівля пальним на бензоколонках);
- торгівля дорогішими металами, дорогішими каменнями, а також ювелірними виробами, що містять коштовні метали та камені;
- торгівля автомобілями або їхній прокат;
- торгівля (посередництво в торгівлі) нерухомістю;
- діяльність, пов'язана з реалізацією предметів мистецтва й антикваріату [6].

Як вже було підкреслено, з метою легалізації доходів частіше за все використовуються підприємства з великими готівковими оборотами, тобто ті, які продають ліквідні, або дорогі товари (автомобілі, яхти, нерухомість, коштовності). Значними готівковими оборотами також характеризуються великі магазини, нічні клуби, ресторани, пиццерії. Специфіка всіх

перерахованих вище підприємств у тім, що для них властиві операції переведення великих сум грошей з безготівкового обороту в готівковий (і навпаки). Тому такі операції не вважаються підозрілими з точки зору здійснення заходів фінансового моніторингу. Це дає можливість використовувати банківські рахунки відповідних підприємств із метою легалізації злочинно отриманих доходів.

Відомий німецький фахівець Клаус Коттке у своїй книзі «Брудні гроші – що це таке?» розглянув показовий приклад відмивання грошей через рахунки торгівельно-сервісного підприємства [7]. Великий нічний клуб на початковому етапі своєї діяльності абсолютно законно працює з великими обсягами готівки. Найчастіше одиночні операції зі щоденного переведення готівки на рахунок підприємства перевищують граничну для Німеччини суму (зараз відповідно до німецького законодавства обов'язковому фінансовому моніторингу підлягають всі подібні операції на суму понад 15 тисяч євро) [8]. Потім, звичайно, є можливість переведення цих коштів з одного банківського рахунку на інший. Часте переведення великих сум грошей властиве для діяльності цього нічного клубу, а тому не вважається сумнівною фінансовою операцією. Нічний клуб легально працює протягом кількох перших років діяльності і заробляє собі чисту репутацію. На третій рік роботи керівництво закладу більш-менш спокійно може розміщати незаконно отриману готівку на банківських рахунках фірми. Суми, терміни і призначення платежів залишаються тими ж, і як і раніше, не викликають підозр. А от до складу сум, що переказуються згідно із платіжними документами, реально додаються злочинно отримані гроші. Проконтролювати реальні обсяги і джерела доходів ззовні на подібних підприємствах дуже важко, а тому є можливість поряд з виручкою відправляти в банки і злочинно здобуті кошти.

Аналогічна схема може працювати й в Україні. Так, за матеріалами Державної податкової інспекції у м. Харкові порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 209 Кримінального Кодексу України (Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом), стосовно директора приватного підприємства (основний вид діяльності – оптова та роздрібна торгівля), який здійснив легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, на суму 109,7 тис. грн. Цей підприємець, використовуючи підроблені документи, контрабандним шляхом ввіз на митну територію України автомобільну аудіотехніку та аксесуари до неї на зазначену суму. Вантаж було легалізовано шляхом обліку за бухгалтерськими документами цього приватного підприємства як такий, що надійшов від фірми «Kensington int technologies» (Китай). За даними Інтерполу виявилось, що такого підприємства не існує. Відносно посадової особи обрано запобіжний захід – підписка про невиїзд.

Співробітниками Управління податкової міліції в Харківській області виявлено факт легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, директором одного із приватних підприємств Харкова на суму 7,2 млн грн. Директор, зловживаючи своїм службовим становищем, здійснював господарчу діяльність, яка відповідно з діючим законодавством підлягає ліцензу-

ванню. Основним видом діяльності підприємства є вирощування та реалізація елітних зернових культур. Підприємство, не маючи відповідної ліцензії, незаконно реалізувало насіння на загальну суму 7,2 млн. грн. За відвантажену продукцію було отримано кошти в повному обсязі. У подальшому гроші були використані для здійснення господарської діяльності підприємства. За цим фактом також було порушено кримінальну справу [9].

Підприємства роздрібною торгівлі можуть використовуватися для відмивання грошей і у дещо іншому аспекті. Легалізація кримінальних коштів може проводитися шляхом купівлі автомобілів, коштовностей, творів мистецтва. Інакше кажучи, готівка, що отримана кримінальним шляхом, конвертується в ліквідне майно. Звичайно в таких випадках ідентифікація клієнтів не проводиться, що, безумовно, знижує ризик розкриття злочину. Тому деякі злочинці погоджуються на можливі грошові втрати, пов'язані з подальшою реалізацією куплених майнових цінностей.

Розглядаючи особливості легалізації доходів через торгово-сервісні підприємства, варто зупинитися ще на одному дуже важливому моменті. Характерна риса антилегалізаційного законодавства більшості країн у тому, що основний акцент у боротьбі з легалізацією доходів робиться на відстеження злочинних операцій у рамках банківської системи, у той час як інші суб'єкти фінансового моніторингу беруть досить пасивну участь у відповідних заходах. Акцент у протидії легалізації кримінальних доходів, що робиться на банки, безумовно, виправданий, оскільки ці установи є основою фінансового сектора, і через них при відсутності належної нормативної бази з погляду злочинця зручніше за все відмивати гроші.

Але є тут і зворотний бік. Злочинці будуть шукати нестандартні шляхи введення грошей у банківську систему. Незаконно отримані кошти підуть у банки через підприємства роздрібною торгівлі, туристичні фірми, автозаправки і так далі, адже українське законодавство, що регламентує діяльність цих організацій, не передбачає яких-небудь заходів щодо боротьби з легалізацією доходів.

Протидія легалізації злочинних доходів у нефінансових установах України істотно ускладнена недосконалістю податкової системи. Сама по собі наявність такої податкової системи є передумовою для виникнення численних схем, спрямованих на приховування доходів оподаткування, що у свою чергу провокує збільшення кількості фінансових операцій, метою яких є ухиляння від сплати податків.

Ухиляння від сплати податків згідно з українським законодавством не є предикатним злочином до легалізації (відмивання) грошей, але в той же час є джерелом незаконного походження коштів. Проблема визначення правового статусу коштів, здобутих внаслідок ухилення від сплати податків, безпосередньо стосується діяльності нефінансових установ, через рахунки яких можуть бути легалізовані злочинні доходи. Якщо мова йде про відмивання грошей шляхом злиття коштів на рахунках торговельних підприємств, перед банками стоїть завдання виокремити із загального потоку: а) легальні гроші; б) кошти, здобуті кримінальним шляхом (від вбивств, операцій з наркотиками та інших предикатних до легалізації злочинів); в)

гроші, отримані внаслідок ухиляння від сплати податків, які у відповідності з законодавством не можуть бути предметом відмивання. Як бачимо, в даному випадку критерієм розподілення коштів є джерело їхнього походження.

Проблема визначення правового статусу коштів, що рухаються банківськими рахунками, стоїть і перед державними органами, що беруть участь у заходах протидії легалізації кримінальних коштів. Причому, як показує практика, невірне юридичне визначення джерела походження та правового статусу грошей може тягти за собою непередбачувані наслідки. Особливо це стосується випадків, коли контролюючі органи трактують ухиляння від сплати податків, як легалізацію кримінальних доходів, або як передумову до неї.

Розглянемо більш конкретний приклад. За матеріалами Управління боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, та Управління податкової міліції у Харківській області, прокуратурою Червонозаводського району м. Харкова було порушено кримінальну справу відносно приватного підприємця, який здійснив легалізацію (відмивання) доходів у сумі понад 1,3 мільйона гривень. Легалізація коштів здійснювалась наступним шляхом: приватний підприємець, з метою незаконного збільшення податкового кредиту, зловживаючи своїм службовим становищем, відобразив у своєму податковому обліку операції з фіктивними підприємствами, чим навмисно завищив податковий кредит з податку на додану вартість у сумі 1374,2 тисячі гривень, завдавши тим самим збитки державі у вигляді несплати ПДВ на зазначену суму, що також було підтверджено висновком експертизи.

З метою легалізації кошти в безготівковій формі були перераховані на рахунок фіктивної фірми, переведені в готівку, а потім використані у фінансово-господарській діяльності приватного підприємця (закупівля бороща, виготовлення та подальша реалізація хлібобулочних виробів) [9].

Як показує наведений приклад, є різні варіанти правової оцінки дій підприємця, в залежності від яких до нього можуть бути застосовані санкції як за ухиляння від сплати податків, так і за легалізацію кримінальних коштів. При цьому при визначенні вердикту слідчі та судові органи мають відштовхуватися від того, які справжні джерела походження коштів: чи то гроші, отримані внаслідок уникнення оподаткування, чи кошти, здобуті злочинним шляхом (від продажу наркотиків, вбивств, крадіжок, пограбувань тощо).

Проблема виділення незаконно отриманих коштів із легальних фінансових потоків ускладнюється великою тінізацією української економіки. У розвинених країнах світу більшість розрахунків за придбані товари і послуги проводиться в безготівковій формі: в основному за допомогою чеків і платіжних карток. Усі ці платежі проходять безпосередньо через банківські установи, де є набагато більше можливостей встановити справжнє походження коштів. Таким чином, можливості злиття кримінальних фондів з легальними грошовими потоками у більшості зарубіжних країн обмежені завдяки більш високому рівню розвитку систем безготівкових платежів. Поширення безготівкових розрахунків на українських торгово-сервісних підприємствах має помітно скоротити тінєвий обіг готівки і, як наслідок,

знизили можливості для легалізації злочинно отриманих грошей на банківських рахунках нефінансових установ.

Список літератури: 1. Тосунян Г.А., Викулин А.Ю. Противодействие легализации (отмыванию) денежных средств в финансово-кредитной системе // М., 2001. 2. Бекряшев А.К., Белозеров И.П., Бекряшева Н.С., Леонов И.В. Теневая экономика и экономическая преступность. Взято с веб-страницы «kiev-security.org.ua. Безопасность бизнеса. Теневая экономика и экономическая преступность». URL: http://kiev-security.org.ua/box/11/62_3.shtml. 3. Корж В.П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности // Монография. Х., 2002. 4. Селезнев М.А. Расследование преступлений, связанных с легализацией (отмыванием) денежных средств или иного имущества, приобретенных незаконным путем // Руководство для следователей. М., 1997. 5. Турчинов О.В. Тіньова економіка: закономірність, механізм функціонування, методи оцінки. К., 1996. 6. Rebscher E., Vahlenkamp W. Organisierte Kriminalität in der Bundesrepublik Deutschland, 1988. 7. Коттке К. «Грязные» деньги – что это такое?»: Справочник по налоговому законодательству в области «грязных» денег / Пер. с нем. М., 1998. 8. Gesetz über das Aufsprengen von Gewinnen aus schweren Straftaten. Веб-сайт Министерства юстиции Германии (Bundesministerium der Justiz). URL: <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/gwg/inhalt.html>. 9. Інформація про роботу податкової міліції у Харківській області. Взято з веб-сторінки Державної податкової адміністрації у Харківській області. URL: <http://www.dpa.kharkov.ua/page1.php?topic=milic>.

Надійшла до редколегії 17.06.04

А.В. Новікова

ОСОБА, ЯКА ПІДЛЯГАЄ КРИМІНАЛЬНІЙ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

Питання про суб'єкт фінансування тероризму має велике теоретичне та практичне і тісно пов'язане з проблемами суб'єкта злочину взагалі та суб'єкта тероризму зокрема.

Спірних моментів стосовно суб'єкта злочину, тобто особи, яка підлягає кримінальній відповідальності за вчинення злочину, торкалися у своїх працях такі вчені, як: Б.В. Волженкін, І.М. Даньшин, С.Г. Келіна, Н.Е. Крилова, Н.Ф. Кузнецова, А.В. Наумов, Б.С. Никифоров, А.В. Серебреннікова, Ф.М. Решетніков та інші. Спірні аспекти стосовно суб'єкта терористичної діяльності були предметом розгляду у наукових працях В.Ф. Антипенка, В.П. Ємельянова, В.С. Комісарова, В.В. Крутова, В.А. Ліпкана, М.В. Семікіна та інших вчених. Однак дискусія продовжується, цьому сприяє неоднаковість підходу до вирішення даного питання у законодавствах різних держав.

Хоча відповідно до кримінального законодавства більшості держав суб'єктом злочину може бути визнана лише фізична особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу може наставати кримінальна відповідальність (напр. ст. 18 КК України), в так званій англо-американській системі права та деяких інших країнах (Франція, КНР, Молдова) допускається кримінальна відповідальність також юридичних осіб. При цьому в ст. 5 Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. вказується, що кожна держава-учасник від-